

## Lise Öğrencilerinde Madde Kullanımı ve İlişkili Faktörlerin İncelenmesi (Kastamonu İli Örneği)

*Evaluation of Substance Use Among High School Students and Related Factors  
(Subject City: Kastamonu)*

*Havva Kaçan Softa<sup>1</sup>, Gülşen Ulaş Karaahmetoğlu<sup>1</sup>, Semra Ergun<sup>2</sup>*

### ÖZET

**Amaç:** Kastamonu İli Merkezinde bulunan lise son sınıf öğrencilerinin madde kullanım durumlarının ve madde kullanımının bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

**Yöntem:** Araştırmanın evrenini Kastamonu ili merkez liselerinde toplam 10 okulun son sınıfında okumakta olan madde kullanım seminerine katılan 950 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise araştırmaya katılmayı kabul eden 502 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada, veri toplamak için araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda geliştirilmiş olan anket formu kullanılmıştır. Anket formu, öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini, madde bağımlılığını ve madde kullanma durumlarını belirlemeyi amaçlayan 37 sorudan oluşmaktadır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (Frekans, Yüzde) kullanıldı. Niteliksel verilerin karşılaştırılmasında ise Pearson Ki-Kare testi ve Fisher Exact test kullanıldı.

**Bulgular:** Katılımcıların %90.2'si 17 yaşında ve %52.4'ü erkektir. 18 yaşındaki öğrencilerin %46,9'unun yaşam boyu en az bir kez alkol kullandıkları; erkeklerin kızlara göre daha fazla alkol ve madde kullandıkları; ilde yaşayan öğrencilerin ilçe ve köyde yaşayanlara göre daha fazla madde kullandıkları; öğrencilerin aylık gelir düzeyi arttıkça, alkol kullanım oranlarının da arttığı bulunmuştur.

**Sonuç:** : Bu çalışmada sigara ve alkol kullanım sıklığı yüksek bulunmuştur. Ergenlik döneminde sigara, alkol ve madde kullanımını azaltmak için önleyici ve koruyucu tedbirler alınmalıdır.

**Anahtar Kelimeler:** Madde, sigara, alkol kullanımı, lise öğrencisi, ergen.

### ABSTRACT

**Objective:** This study aims to evaluate the substance use of senior high school students and, examine related factors with substance use in the city of Kastamonu.

**Method:** The population of the study consists of 950 high school seniors who have attended substance use seminar from 10 different schools in Kastamonu. And the sample of the study is formed by those 502 students who have accepted to attend the study. For the data collection, researchers developed a questionnaire form in accordance with the literature. The questionnaire is comprised of 37 questions that aim to determine students' socio-demographic characteristics, substance use and dependence. Statistical analyses of the collected data were performed using descriptive statistical methods (frequency, percentage), Pearson Chi-Square Test and Fisher Exact test.

**Results:** It has been found that 90.2 % of the participants were 17 years old and 52.4 of them were male; 46.9 % of 18-year-old students used alcohol at least once in their lifetime; boys had higher use of alcohol and substance compared to the girls; students living in the city had higher substance use than those living in the district and villages; and increase in monthly allowance was associated with increased alcohol intake.

**Conclusion:** In this study, the frequency of alcohol and cigarettes use has been found high. Preventive and protective actions must be taken in order to reduce the use of alcohol, cigarettes and substances at the puberty.

**Key Words:** Substance, cigarettes, alcohol use, high school student, adolescent.

<sup>1</sup> Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fazıl Boyner Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü

<sup>2</sup> Hemşire, Ankara Medikal Park Hastanesi Yoğun Bakım Bölümü

Address reprint requests to:  
Havva Kaçan Softa; Kastamonu Üniversitesi Fazıl Boyner Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü, Kastamonu - TURKEY

E-mail address:  
hsofta@kastamonu.edu.tr

Phone:  
+90 (366) 280 41 34

Date of submission:  
August 26, 2015

Date of acceptance:  
October 15, 2015

## GİRİŞ

Gerek ergenlik gerekse gençlik dönemleri insan yaşamının en güzel, en mutlu ve en güçlü dönemleri olurken, aynı zamanda birer kriz ya da bunalım dönemleridir. Ergenlik dönemi ergenin yaşamını etkileyen, fiziksel, toplumsal, ruhsal pek çok etkenin belirlediği sürekli bir değişim halidir. Değişim ve gelişim sürecindeki genç çatışmalar, karmaşalar, duygulanımda güçlükler, yardıma ihtiyacı, öfke, utanma ve kişiler arası soyutlanma duyguları yaşayabilir (1).

Adölesanlar yaşadıkları durumlarla baş edebilmek için madde kullanımına yönelebilirler. Bu nedenle, maddeye kullanmaya başlama açısından önemli bir risk grubunu oluşturmaktadırlar (2). Ergenlik döneminde madde kullanımı, bir tür kendini koruma yöntemi, kendi kendini düzeltme çabası, erişkin yaşantıya geçme beklentilerinin oluşturduğu aşırı gerginliği gidermek için ergenler tarafından sık kullanılan uyumsuz bir baş etme biçimi olarak karşımıza çıkar. Gençin geliştirdiği bu baş etme yöntemi çevre tarafından sorun olarak algılanmaktadır. Birçok ülkede gençler arasında sigara, alkol ve diğer maddelerin kullanımı, kazalar intihar, şiddet, istenmeyen gebelikler ve cinsel yolla bulaşan hastalık riskini artırmaktadır (3). Günümüzde dünyada kullanılan maddeler sigara alkol ve bunu uyarıcı diğer maddeler izler (4). Sigara alışkanlığı çoğunlukla adölesan dönemde başlamaktadır. Bildirilen vakalara göre madde kullanıcıların yaklaşık olarak %80'i 20 yaş altındadır (5). Sigara koroner kalp hastalığı, serebrovasküler hastalık, kronik obstrüktif akciğer hastalığı ve başta akciğer kanseri olmak üzere pek çok organ kanserine neden olur (6). Adölesan yaşlarda sigara kullanmaya başlayan gençlerin %50'si 15-20 yıl boyunca sigara içmeye devam etmektedir. Yapılan çalışmalar sigarayı deneyen dört gençten, üçünün zamanla bağımlı haline geldiğini göstermektedir (5).

Sigara içen gençlerde alkol ve uyuşturucu madde kullanımı daha sık görülmektedir (7). Madde kullanımı bağımlılık, intoksikasyon, yoksunluk, demans gibi çeşitli bozukluklara yol açmaktadır (8, 9). Ayrıca alkol dışı madde bağımlılarında yasal sorunlar, hapis yaşantısı ve madde etkisinde iken tehlikeli ve zarar verici davranışların daha fazla olduğu belirtilmiştir (10). İlerleyen yıllarda alkol kullanımı da, çeşitli ruhsal, nörolojik bozukluklar, bağımlılık ve karaciğer sirozu, gastrit, akut pankreatit gibi fiziksel bozukluklara neden olabilmektedir (2). Altuner

ve arkadaşlarının 10. sınıflar üzerinde yaptıkları çalışmada uyuşturucu kullanımı ile suç işleme arasında pozitif bir korelasyon ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (9). Madde kullanımına ne kadar erken yaşta başlanırsa, bağımlılık gelişme riski de o oranda artmaktadır. Bu nedenle, madde kötüye kullanımına zemin hazırlayan faktörlerin bilinmesi ve bunların azaltılması yönünde çaba gösterilmesi gerekmektedir. Gençler arasında madde kullanım yaygınlığı ve risk faktörleriyle ilgili düzenli ve kapsamlı çalışmalar yapılamaması, bu alana ilgi duyan az sayıda araştırmacının olması, yeterli kaynağın ayrılmaması ve araştırma yaparken karşılaşılan idari düzenlemeler nedeniyle sağlıklı ve topluma katkı yapan nesillerin yetişmesi için devletler gençleri korumak için birçok tedbiri almada sorunlar yaşamaktadır (11). Ayrıca madde kullanım yaygınlığı bölgelere ve maddenin türüne göre değişmektedir (12). Bu döneme ait madde kullanım örüntüsünün ve olası risk etkenlerinin saptanması önemlidir. Sosyal becerilerde eksiklik, benlik algısının düşüklüğü, sosyal destek azlığı gibi çocuklar için risk oluşturabilecek etkenleri tanımak ve bu riskler karşısında koruyucu etki gösteren etkenleri belirlemek ruh sağlığı ve toplum sağlığı için birincil önem taşımaktadır. Ergeni madde kullanımından korumak ve çatışmalı geçen ergenlik sürecini, sosyal ve fiziksel olarak uyumsuzluk yaşamadan atlatabilmesini sağlamak ergen ruh sağlığı profesyonellerinin ana hedefidir. Bu nedenle, madde kötüye kullanımına zemin hazırlayan faktörlerin bilinmesi ve bunların azaltılması yönünde çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak adölesanlarda madde kullanımına yönelik; yaş, cinsiyet, yaşanan yer ve aylık gelir durumu gibi değişkenler arasındaki ilişki incelenmiş önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

## YÖNTEM

Araştırmaya Kastamonu'da 17-18 yaş grubunu kapsayan 12.sınıf öğrencileri alındı. Kastamonu Merkez ilinde bulunan son sınıf öğrencilerine Kastamonu Valiliği Halk Sağlığı Birimi tarafından madde kullanımı ve bağımlılığına yönelik eğitim semineri öncesinde Kastamonu Valiliği tarafından yazılı izin, araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilerden ise sözel izinleri alınarak yapıldı. Araştırmanın evrenini Kastamonu ili merkez liselerinde son sınıfta okumakta olan tüm öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılmaya kabul eden öğrencilere anket formu uygulandı. Örneklem büyüklüğü 502 olarak belirlendi.

### Araçlar

Araştırmada, veri toplamak için araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda geliştirilmiş olan anket formu kullanılmıştır. Anket formu, öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini, madde sigara ve alkol kullanma durumlarını belirlemeyi amaçlayan 37 sorudan oluşmaktadır.

### İstatistiksel İşlem

Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Frekans, Yüzde) kullanıldı. Niteliksel verilerin karşılaştırılmasında ise Pearson Ki-Kare testi ve Fisher Exact test kullanıldı. Sonuçlar % 95 güven aralığında,  $p < 0,05$  anlamlılık düzeyinde değerlendirildi.

### BULGULAR

| Tablo 1: Lise Öğrencilerini Tanımlayıcı Özellikler |                                 |     |       |
|----------------------------------------------------|---------------------------------|-----|-------|
|                                                    |                                 | (n) | (%)   |
| Yaş                                                | 17                              | 453 | 90,2  |
|                                                    | 18                              | 49  | 9,8   |
| Cinsiyet                                           | Kız                             | 239 | 47,6  |
|                                                    | Erkek                           | 263 | 52,4  |
| Kendi dahil kaç kardeş                             | 1                               | 30  | 6,0   |
|                                                    | 2                               | 247 | 49,2  |
|                                                    | 3                               | 151 | 30,1  |
|                                                    | 4 ve üzeri                      | 74  | 14,7  |
| En uzun süre yerleşim yeri                         | İl                              | 290 | 57,8  |
|                                                    | İlçe                            | 76  | 15,1  |
|                                                    | Köy                             | 136 | 27,1  |
| Aile durumu                                        | Anne baba ayrı yaşıyor          | 30  | 6,0   |
|                                                    | Anne babadan biri ölmüş         | 12  | 2,4   |
|                                                    | Anne baba birlikte yaşıyor      | 459 | 91,4  |
|                                                    | Anne babadan her ikisi de ölmüş | 1   | 0,2   |
| Aylık ortalama harcama                             | 0-50 lira                       | 194 | 38,6  |
|                                                    | 51-100 lira                     | 135 | 26,9  |
|                                                    | 101 lira ve üzeri               | 173 | 34,5  |
|                                                    | Toplam                          | 502 | 100,0 |

**Tablo 2: Lise Öğrencilerinin Madde Kullanımlarının Dağılımı**

|                                |        | Frekans(n) | Yüzde (%) |
|--------------------------------|--------|------------|-----------|
| Uyuşturucu madde hap kullanımı | Evet   | 31         | 6,2       |
|                                | Hayır  | 471        | 93,8      |
| Sigara kullanımı               | Evet   | 133        | 26,5      |
|                                | Hayır  | 369        | 73,5      |
| Alkol kullanımı                | Evet   | 145        | 28,9      |
|                                | Hayır  | 357        | 71,1      |
|                                | Toplam | 502        | 100,0     |

Araştırmaya katılan öğrencilerin %90,2'sinin 17 yaşında, %52,4'ü erkek %49,2'sinin iki kardeşe sahip, %57,8'i ilde yaşamaktadır. Öğrencilerin %91,4'ü anne baba birlikte yaşamakta, %38,6'sının 0-50 lira ve %34,5(n=173)'nin 101 lira ve üzeri aylık geliri olduğu belirlendi (Tablo 1). Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşam boyu en az bir kez uyuşturucu madde hap kullanım oranı %6,2 iken sigara kullanımı %26,5 en yüksek oranda da (%28,9) alkol kullandıkları bulunmuştur (Tablo 2). Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşam boyu en az bir kez uyuşturucu madde hap kullanımı ile yaş arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ( $X^2=0,411$ ;  $p=0,399 > 0,05$ ). Yaşı 17 olanlar(%6,4) yaşı 18 olanlardan(%4,1) daha fazla uyuşturucu madde hap kullandıkları bulunmuştur. Sigara kullanımı ile yaş arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ( $X^2=1,875$ ;  $p=0,117 > 0,05$ ). Yaşı 17 olanların sigara kullanma oranı (%25,6), yaşı 18 olanlara(%34,7) göre düşük ancak önemli bir orandadır. Alkol kullanımı ile yaş arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ( $X^2=8,617$ ;  $p=0,004 < 0,05$ ). Yaşı 17 (%26,9)'u ve 18 olanların (%46,9)'u yaşam boyu en az bir kez alkol kullandıkları bulunmuştur. Erkeklerin uyuşturucu madde hap kullanım oranı kızların iki katı(%8,4) ve aralarında anlamlı fark bulunmuştur ( $X^2=4,572$ ;  $p=0,024 < 0,05$ ). Kızların %10,5(n=25)'i sigara kullanmakta iken, erkeklerin %41,1(n=108)'i sigara kullanmaktadır ( $X^2=60,221$ ;  $p=0,000 < 0,05$ ). Kızların %12,1(n=29)'i alkol kullanmakta iken bu oran erkeklerde %44,1(n=116)'dir ( $X^2=62,313$ ;  $p=0,000 < 0,05$ ).

**Tablo 3: Lise Öğrencilerinin Kullandıkları Maddelerin Yaşa ve Cinsiyete Göre Dağılımları**

|                                |       | 17 yaş |      | 18 yaş |      | p                                 |
|--------------------------------|-------|--------|------|--------|------|-----------------------------------|
|                                |       | n      | %    | n      | %    |                                   |
| Uyuşturucu madde hap kullanımı | Evet  | 29     | 6,4  | 2      | 4,1  | X <sup>2</sup> =0,411<br>p=0,399  |
|                                | Hayır | 424    | 93,6 | 47     | 95,9 |                                   |
| Sigara kullanımı               | Evet  | 116    | 25,6 | 17     | 34,7 | X <sup>2</sup> =1,875<br>p=0,117  |
|                                | Hayır | 337    | 74,4 | 32     | 65,3 |                                   |
| Alkol kullanımı                | Evet  | 122    | 26,9 | 23     | 46,9 | X <sup>2</sup> =8,617<br>p=0,004  |
|                                | Hayır | 331    | 73,1 | 26     | 53,1 |                                   |
|                                |       | Kız    |      | Erkek  |      | p                                 |
|                                |       | n      | %    | n      | %    |                                   |
| Uyuşturucu madde hap kullanımı | Evet  | 9      | 3,8  | 22     | 8,4  | X <sup>2</sup> =4,572<br>p=0,024  |
|                                | Hayır | 230    | 96,2 | 241    | 91,6 |                                   |
| Sigara kullanımı               | Evet  | 25     | 10,5 | 108    | 41,1 | X <sup>2</sup> =60,221<br>p=0,000 |
|                                | Hayır | 214    | 89,5 | 155    | 58,9 |                                   |
| Alkol kullanımı                | Evet  | 29     | 12,1 | 116    | 44,1 | X <sup>2</sup> =62,313<br>p=0,000 |
|                                | Hayır | 210    | 87,9 | 147    | 55,9 |                                   |

**Tablo 4: Kullanılan Maddelerin En Uzun Süre Yerleşim Yeri, Aylık Gelir Durumlarına Göre Dağılımları**

|                                |       | İl        |      | İlçe        |      | Köy               |      | p                                 |
|--------------------------------|-------|-----------|------|-------------|------|-------------------|------|-----------------------------------|
|                                |       | n         | %    | n           | %    | n                 | %    |                                   |
| Uyuşturucu madde hap kullanımı | Evet  | 26        | 9,0  | 4           | 5,3  | 1                 | 0,7  | X <sup>2</sup> =10,952<br>p=0,004 |
|                                | Hayır | 264       | 91,0 | 72          | 94,7 | 135               | 99,3 |                                   |
| Sigara kullanımı               | Evet  | 62        | 21,4 | 30          | 39,5 | 41                | 30,1 | X <sup>2</sup> =11,402<br>p=0,003 |
|                                | Hayır | 228       | 78,6 | 46          | 60,5 | 95                | 69,9 |                                   |
| Alkol kullanımı                | Evet  | 70        | 24,1 | 24          | 31,6 | 51                | 37,5 | X <sup>2</sup> =8,364<br>p=0,015  |
|                                | Hayır | 220       | 75,9 | 52          | 68,4 | 85                | 62,5 |                                   |
|                                |       | 0-50 Lira |      | 51-100 Lira |      | 101 lira ve üzeri |      | p                                 |
|                                |       | n         | %    | n           | %    | n                 | %    |                                   |
| Uyuşturucu madde hap kullanımı | Evet  | 8         | 4,1  | 16          | 11,9 | 7                 | 4,0  | X <sup>2</sup> =10,271<br>p=0,006 |
|                                | Hayır | 186       | 95,9 | 119         | 88,1 | 166               | 96,0 |                                   |
| Sigara kullanımı               | Evet  | 35        | 18,0 | 46          | 34,1 | 52                | 30,1 | X <sup>2</sup> =12,229<br>p=0,002 |
|                                | Hayır | 159       | 82,0 | 89          | 65,9 | 121               | 69,9 |                                   |
| Alkol kullanımı                | Evet  | 38        | 19,6 | 38          | 28,1 | 69                | 39,9 | X <sup>2</sup> =18,389<br>p=0,000 |
|                                | Hayır | 156       | 80,4 | 97          | 71,9 | 104               | 60,1 |                                   |

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşam boyu en az bir kez uyuşturucu madde hap kullanımı ile en uzun süre yerleşim yeri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (X<sup>2</sup>=10,952; p=0,004<0.05). En yüksek oranda ilde yaşayan öğrencilerde uyuşturucu kullanımı görülmüştür. Sigara kullanımı ile en uzun süre yerleşim yeri arasında anlamlı ilişki

bulunmuştur(X<sup>2</sup>=11,402; p=0,003<0.05). İlçe ve köyde yaşayanlarda sigara kullanımı ilde yaşayan öğrencilere göre yüksek bulunmuştur. Alkol kullanımı ile en uzun süre yerleşim yeri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur(X<sup>2</sup>=8,364; p=0,015<0.05). İlçe ve köyde yaşayanlarda alkol kullanımları benzer ve yüksek oranlarda bulunmuştur. Uyuşturucu

madde hap kullanımı ile aylık ortalama harcama arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ( $X^2=10,271$ ;  $p=0,006<0.05$ ). Aylık ortalama harcama 51-100 lira olanların (%11,9) uyuşturucu madde kullanımları yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde sigara kullanımı ile aylık ortalama harcama arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ( $X^2=12,229$ ;  $p=0,002<0.05$ ). Aylık ortalama harcama 0-50 lira olanların (%18,0) sigara kullanımları diğer aylık gelirlerine göre daha düşük oranlarda olduğu bulunmuştur. Alkol kullanımı ile aylık ortalama harcama arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ( $X^2=18,389$ ;  $p=0,000<0.05$ ). Aylık gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin alkol kullanım oranları da arttığı bulunmuştur (Tablo 4).

## TARTIŞMA

Tablo 2'ye bakıldığında, sigara kullanım oranı %26,5'dir. Sigara ile ilgili araştırmalara bakıldığında; 2006 yılında öğrencilerin %55,3'nün sigarayı en az bir kez denemiş oldukları saptanmıştır (13). Sigara ve alkol kullanımı lise öğrencilerinde önemli bir sorundur. Bizim örneklem grubumuzda sigara içme oranı daha düşük olması örneklem farklılığından kaynaklandığı söylenebilir. Alkol ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; 2004 yılında İstanbul'da lise öğrencilerinin %58,2'sinin (14); 2006 yılında öğrencilerin %68,1'inin (13) yaşamları boyunca en az bir kez alkol kullandığı saptanmıştır. 2002 yılında yapılan bir araştırmada öğrenciler tarafından en fazla kullanılan uyuşturucu madde esrardır (15). 2006 yılında yapılan bir araştırmada da öğrencilerin %5,5'inin yaşamları boyunca en az bir kez esrar kullandığı ortaya çıkmıştır (13). Bu araştırmada uyuşturucu madde hap kullanım oranıyla karşılaştığımızda yüksek bulunmuştur. Türkiye genelinde 1998 yılında yürütülen ve lise öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığını araştıran SAMAY (Lise Genç-leri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı/1998) isimli araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %3,6'sının esrar kullandığını bildirilmiştir (12). Ögel ve arkadaşlarının çalışmasında, yaşam boyu en az bir kez tütün kullanım yaygınlığı %37, alkol kullanım yaygınlığı %51,2 ve ucuucu madde %5,9, bulunmuştur (16). Erdem ve ark. çalışmasında yaşam boyu en az bir kez tütün ve alkol kullanım yaygınlığı sırasıyla %34,3 ve %49,7, herhangi bir madde kullanımı ise %14,3

olarak belirlenmiştir (17). Araştırmada uyuşturucu madde hap (%6,2), sigara (%26,5) ve alkol (%28,9) olarak belirlenmiştir. Sigara ve alkol kullanım oranlarının benzer ve yüksek düzeyde olması dikkat çekicidir. Madde kullanımı ilişkin oranda küçümsenmeyecek düzeydedir. Ancak yapılan araştırmalarla karşılaştığımızda araştırma sonuçlarımızın daha düşük oranda olması sevindiricidir.

Tablo 3'e bakıldığında yaşa ve cinsiyete göre kullanılan madde, sigara ve alkol kullanımlarının dağılımı görülmektedir. 17 ve 18 yaşlarının her ikisinde madde, sigara ve alkol kullanımı görülmektedir. Ancak yaş değişkeni madde ve sigara kullanımında etkili değilken alkol kullanımında etkili bulunmuştur. Sigara alışkanlığı on beş yaş civarında başlamaktadır (2) ve ilk içilen sigaranın hemen tamamı liseden mezuniyet çağı öncesindedir (18,19). Araştırmamızda sigara kullanımı 18 yaşta 17 yaşa göre daha fazla artmakta ve bu durum üniversite yıllarında da devam edebilmektedir. Çünkü Ulukoca ve arkadaşlarının çalışmalarında sigaraya başlama yaş ortalaması  $15.7 \pm 2.34$  olduğu belirlenmiştir. Ortaöğretim çağına başlayan bu alışkanlık, üniversite yıllarında artarak devam etmektedir. 12-26 yaş arası 1333 gençte yapılan araştırmada; birbirini izleyen yaş kohortlarında sigara kullanımına başlayışın arttığı bulunmuştur (20). Mayda ve ark. 398 üniversite öğrencilerinde yaptığı çalışmasında sigara içme sıklığı %41,6, alkol %40,3 ve madde kullanımı %9,3 olarak bulunmuştur (21). Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 2001 yılında araştırma sonuçlarına göre yaşam boyu tütün kullanım yaygınlığı 8. sınıf öğrencileri arasında %40,5, 12. sınıf öğrencileri arasında ise %62,5'tir (22). Yüncü ve arkadaşlarının bağımlılık merkezine başvuran 303 olgu çalışmasında olguların maddeyi ilk kullanma yaşları  $13.7 \pm 2.16$  (mod:14) olarak bulunmuştur (23). Alkol kullanımı 18 yaşında artış olması ve yaş ile alkol kullanımı arasında anlamlı fark olması literatür bilgileriyle uyumlu bulunmuştur. Çünkü Ergenlik döneminde ailesinden ayrılmaya çalışarak arkadaşlarına yakınlaşan ergenin, dahil olduğu grubun özellikleriyle özdeşleşerek benzer davranışlar göstermesi beklenebilir bir durumdur (24). Cinsiyet ile öğrencilerin kullandıkları uyuşturucu madde hap, sigara ve alkol kullanım durumları arasında fark saptanmıştır. Çalışmamızda literatürdeki diğer bildirimlerle uyumlu olarak

erkeklerde sigara içme ve alkol kullanma oranları yüksek bulunmuştur (25,26). Kızlarda uyuşturucu madde hap (%3,8), sigara (%10,5), alkol (%12,1) ve erkeklerde uyuşturucu madde hap (%8,4), sigara (%41,1), alkol (%44,1) kullandıkları saptanmıştır. Cinsiyet farklılıkları, madde kullanımının başlamasını ve sürdürülmesini etkileyen en önemli faktörlerden biridir (25, 26). Erkeklerin riskli davranışları olan arkadaşları bulunma olasılığı, kızlara göre daha fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Literatürde de erkeklerin arkadaş etkisi tek başına risk faktörü olduğu vurgulanmaktadır (26). Erdem ve arkadaşlarının çalışmasında lise öncesi dönemde arkadaş etkisi ve cinsiyetler arası farklılıkların göz önünde bulundurulmaları önerilmiştir (16). Şaşmaz ve arkadaşları (2006), kız öğrencilerin % 20.9'unun yaşamı boyunca en az bir defa alkol içtiğini belirtmiştir (27). Ulukoca ve arkadaşlarının çalışmasında erkek öğrencilerinin sigara, alkol ve madde kullanımları yüksek ve anlamlı bulunmuştur (2). Tıp fakültesi 1. Sınıf öğrencilerinde yapılan çalışmada kızlar erkeklere göre daha az sigara ve alkol kullandığını belirtmiştir ve madde kullanan öğrencilerin tümü erkek bulunmuştur (28). Ögel ve arkadaşlarının çalışmasında da yaşam boyu en az bir kez tütün, alkol ve madde kullanım riskinin erkekler kızlardan daha fazla risk taşıdığı bulunmuştur. Evren ve arkadaşlarının çalışmasında sigara kullanımı erkeklerde kızlara göre daha fazla bulunmuştur (29). Cinsiyete göre madde kullanımı davranışındaki bu farklılıklar sosyokültürel bağlamda değerlendirilebilir.

Tablo 4'e göre kullanılan maddelerin en uzun süre yerleşim yeri değişkeni açısından incelediğimizde, ilde yaşayan öğrencilerin madde kullanımı anlamlı şekilde ilçe ve köyde yaşayanlardan yüksek, sigara ve alkol tüketimi ise ilçe ve köyde yaşayan öğrencilerde ilde yaşayanlara göre daha yüksek bulundu. İl de madde ulaşım kolaylığının olması açısından yüksek olduğu düşünülebilir. Literatürde öğrencilerin yaşadıkları yerler il, ilçe ve köy bazında incelenmediği için karşılaştırma yapılacak araştırma bulunmamıştır. Kullanılan maddelerin öğrencilerin gelir durumlarına göre bakıldığında; aylık gelir arttıkça sigara ve alkol kullanımının da artış olduğu ve anlamlı bulunmuştur. Madde kullanımı en fazla aylık geliri 51-100 L geliri olanlarda yüksek bulunmuştur. Literatürde gelir durumundaki artış kullanılan madde miktarıyla orantılı olduğu

bulunmuştur. İlköğretim çağında gelir düzeyi düşük olanlarda uçucu madde kullanım riski 1.7 kat daha fazladır. Ortaöğretim çağında ise gelir düzeyi yüksek olanlarda ekstazi kullanım riski 1.6 kat daha fazladır. Özel okullarda okuyanlarda devlet okulunda okuyanlara göre esrar kullanım riski 2.6, uçucu madde kullanım riski 1.8, eroin kullanım riski 3.2, ekstazi kullanım riski 4 ve kokain kullanım riski 3.8 kat daha fazladır (30). Yüksek gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarında düşük gelir düzeyine sahip olanlara göre madde kullanım riskinin daha yüksek olduğu görülmüştür (31).

Araştırmanın kısıtlılıkları: Araştırma 1500 lise öğrencisinden araştırmayı kabul eden 502 öğrenci olmuştur. Öğrencilerin araştırmaya katılmayı kabul etmemeleri kısıtlılığını oluşturmaktadır.

## SONUÇ

Son yıllarda madde kullanım yaygınlığının giderek arttığı söylenebilir. Yaptığımız çalışma literatürü destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Özellikle yaşı 17 olanların uyuşturucu madde kullanımları, yaşı 18 olanların ise sigara ve alkol kullanımlarının yüksek olması, cinsiyet olarak erkek öğrencilerin, ilde yaşayan öğrencilerin ve aylık ortalama harçlığı yüksek olan öğrencilerin anlamlı şekilde eğitim ve desteğe ihtiyaç oldukları belirlenmiştir. Sonuçlar doğrultusunda;

-Madde kullanımı, sigara ve alkol kullanımı erken farkına varılması ve tehlikeli sonuçlarına karşın ergenlerin, ailelerinin ve öğretmenlerinin bilgilendirilmesi, önlemlerin alınması

-Gençler arasında yasadışı madde kullanımının giderek yaygınlaşma eğiliminde olması koruyucu tedbirlerin alınması açısından önemlidir.

-Toplumun ruh sağlığının korunmasında önemli bir sağlık çalışanı olan hemşireler, topluma yönelik eğitim ve danışmanlık hizmeti vererek bu sorumluluğu alabilirler. Özellikle yeni çıkan hemşirelik yönetmeliğinde görev tanımı yapılmış olan "alkol ve madde bağımlılığı merkezi hemşireleri" nin bu konuda etkin görev alması sağlanabilir.

## KAYNAKLAR

- 1- Yıldız EU. Ergen madde kullanımına kuramsal bakış. İçinde E Coşkunol H (editör). Er-

- genlerde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı Hazırlayıcı ve Koruyucu Etkenler. Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2011:17-30
- 2- Ulukoca N, Gökgöz Ş, Karakoç A. Kırıklareli üniversite öğrencileri arasında sigara alkol ve madde kullanımsıklığı. *Fırat Tıp Dergisi* 2013; 18: 230-234.
  - 3- Prinstein MJ, Boergers J, Spirito A. Adolescents and their friends' health risk behavior: Factors that alter or add to peer influence. *Journal of Pediatric Psychology* 2001; 26: 287-298.
  - 4- Öztürk O. Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. 1. Baskı, İstanbul: Evrim Basım, 1990; 349-55.
  - 5- Bilir N. Sigara salgınının kontrolü stratejileri. *Sağlık için Sigara Alarmı Dergisi* 2001; 4: 1-2.
  - 6- Karlıkaya C. Tütün ve ortak hava yolu. *Solunum* 2005; 7: 29-40.
  - 7- Zakletskaia L, Wilson E, Fleming MF. Alcohol use in students seeking primary care treatment at university health services. *J Am Coll Health* 2011; 59: 217-23.
  - 8- Asian D, Ozvarıç ÇB, Esin Ç, Akin A. Bir grup üniversitesi öğrencisi arasında sigara ve alkollü bir içecek tüketme durumu: Prevalans ve etkileyen faktörler. *Erciyes Tıp Dergisi* 2006; 28: 172-82.
  - 9- Altuner D, Engin N, Gürer C, Akyay İ, Akgül A. Madde kullanımı ve suç ilişkisi: Kesitsel bir araştırma. *Tıp Araştırmaları Dergisi* 2009; 7: 87-94.
  - 10- Sinha R, Easton C. Substance abuse and criminality. *J Am Acad Psychiatry Law* 1999; 27: 513-526.
  - 11- Ünlü A, Evcin U. Sosyo ekolojik model bakış açısıyla Dünya'da ve Türkiye'de madde kullanım problemi ve önlemler. *Uyuşturucu Gerçeği. Güneydoğum Derneği / Atılım Üniversitesi; Ankara: 2013; 18-24*
  - 12- Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2001; 12: 47-52.
  - 13- Kircan S. The relationship between peer pressure, internal versus external locus of control and adolescent substance use. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2006.*
  - 14- Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır A, ve ark. Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2004; 15: 112 -118.
  - 15- Özkan A. Adana il merkezinde bulunan lise-lerde okuyan öğrencilerde alkol ve uyuşturucu yatkinliğinin araştırılması. *Uzmanlık Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, 2002.*
  - 16- Ögel K, Taner S, Eke CK. Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi* 2006; 7: 18-23.
  - 17- Erdem G, Eke CY, Ögel K, Taner S. Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi* 2006; 3: 111-116.
  - 18- Siquiera LM, Rolnitzky LM, Rickert VI. Smoking cessation in adolescents: The role of nicotine dependence, stress and coping methods. *Arch Pediatr Adolesc Med* 2001; 155: 489-95.
  - 19- Patten CA, Ames SC, Ebbert JO. et al. Tobacco use outcomes of adolescents treated clinically for nicotine dependence. *Arch Pediatr Adolesc Med* 2001; 155: 831-37.
  - 20- Melchior M, Chastang JF, Goldberg P, Fombonne E. High prevalence rates of tobacco alcohol and drug use in adolescents and young adults in France: Results from the GAZEL Youth study. *In Addictive Behaviors* 2008; 33: 122-33.
  - 21- Mayda AS, Gerçek ÇG, Gümüş G, ve ark. Düzce üniversitesi orman fakültesi öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanım sıklığı ve kullanmaya başlama nedenleri. *Düzce Tıp dergisi* 2010; 12: 7-14.
  - 22- Johnston LD, O'Malley PM, Bachman JG. National survey results on drug use from the monitoring the future study, 1975- 1998: Volume 1 secondary school students. Rockville, MD: U.S Department of Health and Human Services, Public Health Service, National Institutes on Drug Abuse, 1999.
  - 23- Yüncü Z, Aydın C, Çoşkunel H, Altıntoprak E, Bayram AT. Çocuk ve ergenlere yönelik bir bağımlılık merkezine iki yıl süresince başvuran olguların sosyodemografik değerlendirilmesi. *Bağımlılık Dergisi* 2006; 7: 31-37.
  - 24- La Greca AM, Prinstein MJ, Fetter MD. Adolescent peer crowd affiliation: Linkages with health risk behaviors and close friendships. *J Pediatr Psychol.* 2001; 26: 131-143.
  - 25- Kutlu Y. Kadının madde kullanımı ve bağımlılığı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2011; 22: 90-93.
  - 26- Svensson R. Gender differences in adolescent drug use: The impact of parental monitoring and peer deviance. *Youth and Society* 2003; 34: 300-329.

- 27- Şaşmaz T, Buğdaycı R, Toros F, ve ark. Ergenlerde alkol içme prevalansı ve olası risk faktörleri okul tabanlı kesitsel bir çalışma. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni 2006; 5: 95- 102.
- 28- Şimşek Z, Koruk İ, Altındağ A. Haran Üniversitesi Tıp Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin riskli davranışları. Toplum Hekimliği Bülteni 2007; 26: 19-24.
- 29- Evren C, Evren B, Bozkurt M. İstanbul'da'ki 10.sınıf öğrencileri arasında tütün kullanımı ve diğer değişkenlerle ilişkisi. Asian Journal of Psychiatry 2014; 8: 69-75.
- 30- Doğan O. Sivas ilindeki lise öğrencilerinde madde kullanımı yaygınlığı. Bağımlılık Dergisi 2001; 2: 53-56.
- 31- Ögel K, Taner S, Eke C, Erol B. İstanbul'da öğrencilerde riskli davranışlar araştırması. İstanbul: Yeniden yayın no: 6, 2005.